

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА”
(для бакалаврів, спеціалістів)**

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентом кафедри медичної психології та психокорекції
Т. М. Вакуліч

Затверджено на засіданні кафедри медичної психології та психокорекції
(протокол № 7 від 01.04.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вакуліч Т. М. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Судово-психологічна експертиза” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 24 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, рекомендації до написання реферату, теми рефератів, рекомендації до самостійної роботи, організацію та форми самостійної роботи студентів, тематичний план дисципліни, методичні рекомендації до самостійної роботи студентів, перелік питань та завдань для самостійної роботи студентів, вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт, тестові завдання, критерії оцінювання знань студентів та список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма охоплює основні процесуальні і теоретичні засади судово-психологічної експертизи (СПЕ), завдання та методологічні принципи експертного аналізу, а також психологічні засади індивідуалізації відповідальності при призначенні покарання.

Мета вивчення дисципліни “Судово-психологічна експертиза” – усвідомлення головних принципів та методів експертної роботи психологів; завдання – розвиток умінь та навичок при використанні спеціальних методів і прийомів для вирішення різних експертних питань відповідно до чинного законодавства України.

Вивчення курсу “Судово-психологічна експертиза” дасть змогу студентам свідомо й функціонально впроваджувати у вітчизняну медичну та психологічну практику ефективні методики допомоги пацієнтам, що є основою для подальшого поглиблення фахової спеціалізації психологів. Для успішного засвоєння навчального курсу слід дотримуватись вимог і рекомендацій, викладених в організаційно-методичних матеріалах МАУП.

Основними навчально-методичними посібниками з курсу “Судово-психологічна експертиза” є видання, наведені у списку літератури.

Самостійна робота студентів з дисципліни “Судово-психологічна експертиза” потребує серйозної та стійкої мотивації, що визначається необхідністю ефективної професійної діяльності.

Вона забезпечується такими факторами:

1. Участю у творчій діяльності.
2. Використанням у навчальному процесі активних методів навчання.
3. Мотивуючими факторами контролю знань (рейтингова та накопичувальна системи оцінювання знань).
4. Необхідністю обов'язкового виконання індивідуальних завдань.
5. Розширенням обсягу знань з дисципліни шляхом опрацювання додаткової літератури.

Це дасть змогу свідомо працювати не тільки з навчальним матеріалом, а й з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації та самовиховання, сформувані вміння та навички постійно підвищувати свою кваліфікацію.

На сьогодні існують такі форми організації самостійної роботи: аудиторна; позааудиторна пошуково-аналітична; творча наукова.

Аудиторна самостійна робота — це лекційні, практичні і семінарські заняття, на яких студенти детально аналізують фактори, що впливають на процес проведення медико-психологічних досліджень, їх технологічні особливості у різних галузях медичної психології, методи та структурні технологічні процеси різних видів медико-психологічних досліджень.

Водночас здійснюється перевірка засвоєння отриманих теоретичних і практичних знань шляхом застосування попередньо підготовленого методичного матеріалу — тестів, а також опитування, аналіз типових помилок, дискусії, семінари, рефлексійний аналіз розуміння матеріалу тощо. Підготовка до таких занять потребує ґрунтовної теоретичної й практичної самостійної роботи.

При проведенні семінарів обговорюються попередньо визначені питання, до яких студенти готують тези виступів, реферати. При проведенні семінарів виявляється:

- уміння аналізувати навчальний матеріал;
- здатність формулювати та відстоювати свою позицію;
- активність;
- схильність до наукового мислення;
- здатність до самостійного опрацювання літератури, першоджерел, з дисципліни;
- якість написання рефератів тощо.

Дискусії дозволяють виявити індивідуальні особливості розуміння обговорюваного питання, у творчій суперечці знаходити істину. Це сприяє збагаченню змісту вже відомого матеріалу, його впорядкуванню і закріпленню.

Форми проведення семінарів і дискусій можуть бути різними:

- у вигляді запитань і відповідей з коментарями;
- розгорнуті бесіди;
- дискусії за принципом “круглий стіл”;
- обговорення письмових рефератів та їх оцінювання;
- розв’язання проблемних питань та аналіз конкретних ситуацій;
- у режимі “мозкова атака” або “поток ідей”;
- “майстер-класи”.

Пошаудиторна самостійна робота з дисципліни “Судово-психологічна експертиза” — це пошуково-аналітична і наукова робота, що сприяє мисленню, формуванню і закріпленню умінь та навичок, набутих на лекціях і практичних заняттях. Доцільними є такі її форми:

- пошук та огляд наукових джерел за заданою проблематикою;
- підготовка рефератів;
- формулювання понять;
- відповідальне виконання домашніх завдань;
- ретельна підготовка до семінарських занять і дискусій різних видів тощо.

ЗМІСТ
дисципліни
“СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА”

**Змістовий модуль І. Процесуальні та теоретичні засади
судово-психологічної експертизи (СПЕ)**

**Тема 1. Правові засади СПЕ. Предмет, об’єкт та головні
завдання СПЕ**

Питання для самостійного опрацювання

1. Психологічна експертиза як одна із форм застосування психологічних знань.
2. Виявлення чинників поведінки особи — одне з найважливіших завдань психологічної дисципліни.
3. Межі компетентності психолога-експерта.
4. Судова психіатрія як галузь загальної психіатрії і як експертна наука, що реалізується через судово-психіатричну експертизу.
5. Подібність і відмінності між загальною та судовою психіатрією.
6. Об’єкти, предмет, метод і суб’єкт СПЕ.
7. Форми судово-психіатричної експертизи у цивільному процесі (заочна, посмертна).

Завдання

1. Охарактеризувати основні принципи СПЕ: презумпція психічного здоров’я, вільна згода, законність, незалежність, компетен-

- тність, об'єктивність, безпосередність дослідження, повнота дослідження, узгодженість даних, обґрунтованість висновків.
2. Особливості експертного оцінювання, його переваги і недоліки.
  3. Положення та нормативи щодо психологічної експертизи.

Література [1–3; 7]

Тема 2. СПЕ емоційних станів

Питання для самостійного опрацювання

1. Професіографічна характеристика діяльності психолога-експерта.
2. Об'єкт психологічної експертизи.
3. Орієнтовний перелік питань для вирішення стосовно підекспертної особи.
4. Три складові СПЕ: діагностика, ідентифікація, ситуаційний аналіз. СПЕ у кримінальному і цивільному процесі.
5. Уявлення щодо осудності-неосудності, обмеженої осудності, діє- та недієздатності, обмеженої дієздатності.
6. Психологічна і комплексна судова психолого-психіатрична експертиза.
7. Поняття недієздатності та неосудності, їх різниця.

Завдання

1. Охарактеризувати предмет, завдання і методологію експертного аналізу.
2. Вимоги до ОКР практикуючого психолога-експерта.
3. Спеціальні знання, навички та уміння експерта.

Література [10]

Тема 3. СПЕ індивідуально-психологічних особливостей особистості

Питання для самостійного опрацювання

1. Судово-психологічні експертизи якостей особистості при групових правопорушеннях.
2. Предмет, підстави призначення, завдання судово-психологічних експертиз свідків і потерпілих для з'ясування здатності та можливості правильно сприймати юридично значущі події та

правильно давати свідчення на різних стадіях кримінального процесу.

3. Експертна оцінка здатності давати свідчення неповнолітніми та особами з психічними аномаліями.
4. Питання, що розглядаються при судово-психіатричній експертизі в цивільному процесі (типові позови).
5. Підготовчий етап психологічної експертизи.
6. Аналіз конкретної ситуації та визначення головного завдання, яке має вирішити експерт.
7. Підготовка та оформлення експертного висновку.

Завдання

1. Охарактеризувати проблеми юридичної оцінки індивідуально-психологічних якостей особистості.
2. Чинники, що обумовлюють достовірність результатів експертизи.

Література [5–8]

Тема 4. СПЕ неповнолітніх з відставанням у психічному розвитку

Питання для самостійного опрацювання

1. Загальні особливості судово-психологічних експертиз неповнолітніх.
2. Основні аспекти судово-психологічних експертиз психічного стану неповнолітніх.
3. Медичний та психологічний зміст поняття “відставання в психічному розвитку”. “Психологічний вік”.
4. Методологія та принципи діагностики вікового розвитку.
5. Обґрунтування підходу до розв’язання експертних завдань.
6. Провідні мотиваційні чинники підекспертної особи.
7. Рівень розумового розвитку та цілепокладання.
8. Стан емоційно-вольової сфери особи.
9. Дієздатність підекспертної особи.

Завдання

1. Охарактеризувати судово-психологічну експертизу за визначенням безпорадного стану неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів.

2. Особливості психічних станів у психотравмувальній ситуації; здатність володіння собою.

Література [24]

Тема 5. СПЕ з приводу визначення безпомічного стану

Питання для самостійного опрацювання

1. Принципи, організація та проведення судово-психологічної експертизи.
2. Оцінювання висновків судово-психологічної експертизи.
3. Судово-психологічна експертиза свідків.
4. Предмет і завдання комплексної психолого-психіатричної експертизи.
5. Судові експертизи емоційних станів та патологічного афекту.
6. Юридичне поняття великого душевного хвилювання (фізіологічний афект). Оцінка ситуації, особистості, індивідуальних рис і тимчасових негативних факторів впливу на людину.
7. Оцінка феноменології емоційних станів.
8. Мета примусового лікування, його види і контингенти, до яких воно застосовується.

Завдання

1. Постановка та теоретичне обґрунтування питання про “патологічний афект”.
2. Етичні проблеми судово-психологічної експертизи.
3. Патологічний афект.

Література [16; 17; 23]

Тема 6. СПЕ здатності давати свідчення

Питання для самостійного опрацювання

1. Дефекти соціалізації дітей та підлітків: конфлікти з рідними (дефекти сімейної соціалізації); труднощі та невдачі у школі (дефекти соціалізації у школі); контакти, зближення з деморалізованими однолітками (дефекти соціалізації у групах однолітків).
2. Криміногенна, аморальна, проблемна, неповна та псевдоблагополучна сім'я. Криміногенність дефектів правової соціалізації у школі.

3. Стихійні неформальні групи підлітків та дефекти правової соціалізації (дефініція, ідентифікація, емпатія, проєкція, інтроєкція).
4. Визначення соціальної небезпечності хворого з психічними розладами.
5. Групи цивільних справ, при судовому розгляді яких використовують психологічну експертизу.
6. Визначення психологічних особливостей правопорушень, передбачені у цивільному, сімейному, трудовому та інших законодавствах.

Завдання

1. Охарактеризувати психологічні аспекти характеристики окремих правопорушень. Мотиви правопорушень. Соціально-психологічні основи профілактики правопорушень.
2. Види мутацій, їх можливе адаптивне значення.

Література [1–15; 26]

Тема 7. Посмертна СПЕ психічного стану осіб при самогубстві

Питання для самостійного опрацювання

1. Специфіка судово-психологічної експертизи у справах, пов'язаних із керуванням технікою.
2. Методи проведення судово-психологічної експертизи у справах, пов'язаних із керуванням технікою.
3. Особливості предмета експертного дослідження та основні поняття.
4. Критерії експертної оцінки. Феноменологія. Ситуація.
5. Свідомість та самосвідомість. Особистість.
6. Індивідуально-психологічні фактори суїцидального ризику.
7. Соціально найнебезпечніші розлади психіки.

Завдання

1. Медичні фактори суїцидального ризику. Послідовність експертного аналізу та встановлення причинної залежності.
2. Психологічний аналіз ситуації і поведінки працівника під час управління сучасною технікою.

Література [2–22]

Тема 8. СПЕ обвинувачених осіб з психопатичними аномаліями особистості та психічним інфантилізмом

Питання для самостійного опрацювання

1. Предмет та завдання трудової експертизи.
2. Організація та проведення трудової експертизи.
3. Нейропсихологічна діагностика у трудовій експертизі.
4. Загальні критерії експертної оцінки неповнолітніх правопорушників.
5. Критерії можливості неповнолітніх повною мірою усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпечність своїх дій або керувати ними.
6. Здатність та можливість осіб з психічним інфантилізмом правильно сприймати юридично значущі події та давати свідчення на різних стадіях кримінального процесу.
7. Вплив несприятливих зовнішніх факторів на соціальну небезпечність психічно хворих.

Завдання

1. Дайте експертну оцінку здатності давати свідчення в неповнолітніх та в осіб з психічними аномаліями.
2. Вплив патології лобних ділянок на працездатність.

Література [18–20; 25; 27]

Тема 9. СПЕ патологічного афекту

Питання для самостійного опрацювання

1. Психологічна експертиза готовності дітей до навчання в школі.
2. Визначення інтелектуального розвитку підлітка відповідно до досягнутого віку.
3. Встановлення педагогічної запусченості та психологічного інфантилізму.
4. Нейропсихологічна діагностика у медико-педагогічній експертизі.
5. Особливості афекту в осіб з психопатологічною симптоматикою.
6. Експериментальне дослідження впливу емоційної напруги на регуляцію поведінки психопатів.

7. Особливості афекту в осіб у стані алкогольного, наркотичного та токсичного сп'яніння.
8. Показання до примусового лікування в психіатричних лікарнях загального типу.

Завдання

1. Особливості предмета експертного дослідження та основні поняття.
2. Особистісні детермінанти успішності виконання тестів.

Література [4–10]

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Особливої уваги при самостійному опрацюванні зазначеної у тематичному плані тематики потребують розділи, за якими не читаються лекції.

Студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації.

Кожен студент повинен вміти раціонально організувати свою навчальну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. Необхідно, щоб план самостійного навчання був реальним і його виконання давало плідні наслідки.

Значну частину часу студент присвячує роботі в бібліотеці. Треба розуміти сутність складання алфавітного і тематичного каталогів, вміти швидко знаходити в них необхідну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з літературними джерелами корисно скласти власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на необхідні книги, брошури або статті. Для роботи у провідних бібліотеках Києва студенту треба знати їх структуру, спеціалізацію окремих підрозділів, вміти користуватися різноманітними каталогами, правильно заповнювати бланки вимог на літературу тощо.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (глави, розділи, підрозділи тощо), а також розсортувати його за важливістю (що для детального вивчення, а що для ознайомлення). Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти сутність думки автора. Значення незнайомих термінів слід одразу ж з'ясовувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. Корисно робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на окремих аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез. Конспект є стислим викладом основної сутності опрацьованого матеріалу. Він має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами і формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати до конспекту повністю з посиланнями на автора, джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо дотримуватися логічного зв'язку окремих складників тексту, підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Це дисциплінує розум, сприяє закріпленню вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну студентів необхідно користуватися довідковою літературою: енциклопедіями, енциклопедичними словниками, галузевими довідниками тощо.

Вивчення курсу супроводжується складанням схем, графіків, таблиць та їхнім подальшим аналізом. Схеми, які складаються студентами, повинні бути наочними, змістовними, логічно обґрунтованими. Великий обсяг цифрової, медичної чи психологічної інформації доцільно зводити у таблиці. Це впорядковує дані, робить їх зручними для сприйняття.

ВКАЗІВКИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

Реферат (від лат. *referre* — доповідати, повідомляти) — це підсумок вивчення студентами як окремої теми, так і дисципліни в цілому.

Обсяг реферату визначається специфікою досліджуваного питання і змістом матеріалів (документів), їх науковою цінністю та практичним значенням. Оптимальний обсяг реферату — 10–15 сторінок. Він має відповідати вимогам до оформлення рукопису кваліфікаційної роботи: вступ і висновки в сумі не повинні перевищувати 20 % від її загального обсягу; текст друкується через 1,5 інтервала на одній сторінці стандартного аркуша з такими полями: ліве — 30 мм, праве — 15 мм, верхнє — 20 мм, нижнє — 20 мм; всі сторінки нумеруються: загальна нумерація починається з титульного листа, проте порядковий номер на ньому не ставиться.

На титульному листі реферату вказуються: офіційна назва навчального закладу, інститут і кафедра; прізвище та ініціали автора реферату (абревіатура навчальної групи); повна назва теми; прізвище та ініціали наукового керівника, його науковий ступінь і вчене звання; місто, де знаходиться навчальний заклад, та рік написання реферату. Після титульного листа подається зміст реферату з точною назвою кожного розділу (параграфу) і вказуванням сторінок.

Список використаних джерел складається з дотриманням загальних вимог до робіт, що готуються до друку. До нього мають бути включені лише безпосередньо використані в рефераті праці в алфавітному порядку авторів. Монографії і збірники, що не мають на титульному аркуші прізвища автора (авторів), включаються за алфавітом заголовка.

Реферат — це не просто повторення засвоєного матеріалу лекції або семінарського заняття, а самостійне розроблення проблеми, достатньо чітко окресленої від інших. Неприпустиме поєднання кількох проблем або, навпаки, штучне виокремлення певної частини єдиного питання.

Важливими критеріями у виборі теми реферату є її актуальність, широка джерельна база, наявність необхідного фактичного матеріалу, а також достатнє її висвітлення в науково-методичній літературі, щоб можна було ознайомитися насамперед із загальною концепцією автора праці та його висновками.

Структура реферату: титульний аркуш; зміст (план); вступ; розділи (вони часто поділяються на параграфи); висновки; список вико-

ристаних джерел; додатки (в яких наводяться таблиці, схеми, діаграми тощо); перелік умовних позначень.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість з огляду на розвиток науки та практики або науково-методичної діяльності у сфері освіти. Тут же необхідно дати аналіз використаних джерел, назвавши авторів, які вивчали цю тематику, визначити сутність основних чинників, що вплинули на розвиток досліджуваного явища або процесу, недостатньо досліджені питання тощо.

Основна частина реферату — це кілька розділів (можуть бути розбиті на параграфи), логічно поєднаних між собою. Виклад матеріалу має бути логічним, послідовним, без повторень. Слід використовувати синтаксичні конструкції, характерні для стилю наукових документів, уникати складних граматичних зворотів, незвичних термінів і символів або пояснювати їх одразу, при першому згадуванні. Терміни, окремі слова і словосполучення можна замінювати абревіатурами і сприйнятливими текстовими скороченнями, значення яких зрозуміле з контексту.

Неприпустиме цитування без посилання на автора. Взагалі, цитатами не слід зловживати. Якщо документ важливий і потребує наведення в повному обсязі, то краще винести його в додатки.

У рефераті необхідно визначити і викласти основні тенденції дослідження, підтвердити їх найтипівішими прикладами, відобразити сучасні ідеї та гіпотези, методики та методичні підходи до вивчення проблеми. Доцільно зупинитися на якомусь дискусійному моменті і спробувати проаналізувати позиції сторін, приєднавшись до однієї з них, чи висловити власну думку на певну проблему та визначити перспективи її вирішення.

Кожен розділ реферату повинен завершуватись короткими висновками, чіткими і лаконічними, з узагальненими оцінками та практичними рекомендаціями. Можна стисло вказати на перспективи подальшого дослідження проблеми.

Реферат оцінюється за такими критеріями: актуальність; наукова та практична цінність; глибина розкриття теми, вирішення поставлених завдань; повнота використання рекомендованої літератури; обґрунтування висновків; грамотність; стиль викладу; оформлення реферату; обсяг виконаної роботи; завершеність дослідження.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Особи та установи, які можуть залучатись як експерти для проведення судово-психологічної експертизи (СПЕ).
2. Проведення СПЕ за матеріалами справ. Права й обов'язки експертів.
3. Оцінка ситуації, особистості, індивідуальних рис і тимчасових негативних факторів впливу на людину.
4. Емоційні реакції, які суттєво не впливають на кримінальну поведінку.
5. Афект в практиці експерта-психолога.
6. СПЕ особливостей особистості при групових правопорушеннях.
7. Відставання в психічному розвитку — медичний та психологічний зміст.
8. СПЕ з приводу визначення безпорадного стану повнолітніх потерпілих від статевих злочинних дій.
9. Експертна оцінка здатності давати свідчення.
10. Посмертна СПЕ психічного стану осіб при самогубстві.
11. СПЕ осіб з психопатичними аномаліями особистості та психічним інфантилізмом.
12. СПЕ осіб з психічним інфантилізмом.
13. Повторна судово-психологічна експертиза.
14. Показання до примусового лікування в психіатричних закладах спеціального типу.
15. Примусове лікування в місцях позбавлення волі.
16. Вплив характеру змін психічного стану на застосування та заміну заходів медичного типу.
17. Заходи запобігання (попередження) повторних соціально небезпечних дій психічно хворих.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Навчальним планом дисципліни “Судово-психологічна експертиза” передбачено контроль засвоєння знань у вигляді виконання контрольної роботи реферативного типу й складання іспиту. Контрольна робота має на меті виявити ступінь засвоєння студентами фундаментальних понять судово-психологічної експертизи, завдання та методологічні принципи експертного аналізу, а також психо-

логічні засади індивідуалізації відповідальності при призначенні покарання.

Тему контрольної роботи з дисципліни “Судово-психологічної експертизи” визначає викладач.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Психологічна експертиза, її місце в системі експертних наук.
2. Мета та завдання психологічної експертизи.
3. Сфери застосування експертного знання.
4. Джерела і правила збирання емпіричного матеріалу.
5. Взаємодія психолога з представниками суміжних професій.
6. Професійна компетентність експерта.
7. Принципи, організація та проведення судово-психологічної експертизи.
8. Етапи судово-психологічної експертизи.
9. Складання висновків експертизи і передавання їх до суду.
10. Оцінка висновків судово-психологічної експертизи.
11. Судово-психологічна експертиза свідків.
12. Предмет та завдання комплексної психолого-психіатричної експертизи.
13. Відбір експертів та визначення їх компетентності.
14. Проведення трудової експертизи.
15. Діагностика працездатності.
16. Особливості медико-педагогічної експертизи.
17. Оцінка агресивності та жорстокості.
18. Оцінка рівня тривожності.
19. Діагностика соціально-психологічного клімату в психології.
20. Експертна оцінка рівня емоційного напруження.
21. Етапи психологічної експертизи.
22. Здійснення експертних процедур.
23. Розробка експертного висновку.
24. Трудовий метод у психологічній експертизі.
25. Прийняття рішення людиною-оператором в умовах дефіциту праці.
26. Психологічна професіографія з метою експертизи.
27. Експертна оцінка основних параметрів аналізаторів.
28. Експертна оцінка профпридатності працівника.
29. Моделюючий експеримент як метод експертизи.
30. Креативні здібності суб'єкта професійної діяльності.

31. Вивчення чинників ефективності профдіяльності людини.
32. Експертні оцінки у вивченні безпосередньої профадаптації суб'єкта праці.
33. Метод мозкового штурму в експертизі.
34. Ретроспективна трудова експертиза.
35. Функції людини-оператора в СЛТ.
36. Метод експертних оцінок у практичній психології.
37. Надійність людини-оператора в СЛТ.
38. Вивчення малих груп у трудовому колективі.
39. Соматографічні методи в інженерній психології.
40. Методи сенсомоторної реабілітації людини.
41. Експертні оцінки стійкості професійної мотивації.
42. Ергономічна експертиза, її особливості.
43. Індивідуально типологічні особливості особи і стиль діяльності.
44. Експертні оцінки у вивченні попередньої профадаптації.
45. Методи оцінювання професійної компетентності суб'єкта експертизи.
46. Психологічне обстеження з метою експертизи.
47. Вимірювання ЛСК особи з метою експертизи.
48. Емоційна складова саморегуляції суб'єкта праці.
49. Вимоги до організації робочого місця оператора.
50. Вимірювання ЦО особистості з метою профпрогностики.
51. Монотонність, напруженість праці та методи боротьби з ними.
52. Сумісна діяльність операторів у соціотехнічних системах.
53. Професійні захворювання, їх вплив на профпридатність працівника.
54. Чинники міграції робочої сили.
55. Антропометричні методи в інженерній психології.
56. Хронічна втома людини в праці та її профілактика.
57. Експертна оцінка дій оператора в аварійних умовах.
58. Довільна саморегуляція особистості в незвичних умовах.
59. Дослідження виробничого травматизму.
60. Методи збирання емпіричних фактів.
61. Поняття психічне здоров'я.
62. Психологічна експертиза готовності дітей до навчання в школі.
63. Визначення інтелектуального розвитку підлітка відповідно до досягнутого віку.
64. Встановлення педагогічної запущеності та психологічного інфантилізму.

65. Нейропсихологічна діагностика у медико-педагогічній експертизі.
66. Предмет та завдання психолінгвістичної експертизи.
67. Організація та проведення психолінгвістичної експертизи.
68. Використання проєктивних методів у експертизі.
69. Планування та проведення експертизи.
70. Етапи психологічної експертизи.
71. Оформлення результатів експертизи.
72. Розробка експертного висновку.
73. Дотримання умов психологічної експертизи.
74. Методологічні засади психологічної експертизи.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Правові засади СПЕ.
2. Предмет, об'єкт та головні завдання СПЕ.
3. Основні поняття та методологічні принципи експертного аналізу.
4. Психологічні аспекти кримінальної відповідальності.
5. Психологічні засади індивідуалізації відповідальності при призначенні покарання.
6. Обґрунтування експертної методології.
7. Оцінка саморегуляції поведінки як експертний підхід.
8. Основні експертні поняття.
9. Пропозиції щодо удосконалення кримінально-процесуального законодавства стосовно СПЕ.
10. Особи та установи, які можуть проводити СПЕ.
11. Матеріали, які направляються для проведення СПЕ.
12. Права й обов'язки експертів.
13. Основні функції та правове значення емоцій.
14. Види емоційних станів.
15. Юридичне поняття сильного душевного хвилювання.
16. Основні складові СПЕ емоційних станів.
17. Оцінка ситуації, особистості, індивідуальних рис і тимчасових негативних факторів впливу на людину.
18. Оцінка феноменології емоційних станів.
19. Емоційні реакції (стани), які не досягають характеру афекту.
20. Емоційне напруження, збудження, а також різні емоційні реакції, які суттєво не впливають на кримінальну поведінку.

21. Постановка та теоретичне обґрунтування питання про “аномальний афект”.
22. Афект в осіб з психопатологічною симптоматикою.
23. Експериментальне дослідження впливу емоційної напруженості на поведінку психопатів.
24. Афект в осіб у стані алкогольного сп'яніння.
25. Конкретизація предмета, завдань і методології експертного аналізу.
26. Оцінка особистісної спрямованості.
27. Оцінка особистісної самосвідомості.
28. Оцінка особистісної мотивації.
29. Оцінка рис характеру.
30. Принципи інтегративної оцінки. СПЕ особливостей особистості при групових правопорушеннях.
31. Медичний та психологічний зміст поняття “відставання в психічному розвитку”.
32. Поняття “психологічний вік”.
33. Методологія та принципи діагностики вікового розвитку.
34. Обґрунтування підходу до вирішення експертних питань.
35. Критерії експертної оцінки неповнолітніх правопорушників.
36. Критерії можливості неповнолітніх у повній мірі усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку своїх дій або керувати ними.
37. Предмет експертних досліджень з визначення безпорадного стану неповнолітніх потерпілих від статевих злочинних дій.
38. Особливості предмета експертного дослідження та основні поняття. Експертна методологія.
39. Віктимні типи. СПЕ з визначення безпомічного стану повнолітніх потерпілих від статевих злочинних дій.
40. Предмет експертизи здатності давати свідчення, підстави призначення та завдання.
41. Зміст основних експертних понять СПЕ здатності давати свідчення.
42. Здатність та можливість правильно сприймати юридично значущі події.
43. Здатність та можливість правильно давати свідчення на різних етапах кримінального процесу.
44. Експертна оцінка здатності давати свідчення неповнолітніми та особами з психічними аномаліями.
45. Посмертна СПЕ психічного стану особи при самогубстві.

46. Особливості предмета експертного дослідження та основні поняття СПЕ психічного стану особи при самогубстві.
47. Критерії експертної оцінки психічного стану осіб при самогубстві.
48. Феноменологія самогубства, ситуація, свідомість та самосвідомість, особистість.
49. Індивідуально-психологічні фактори суїцидального ризику.
50. Медичні фактори суїцидального ризику.
51. Послідовність експертного аналізу та встановлення причинно-наслідкової залежності.
52. Особливості СПЕ особистості та емоційних станів у психопатів.
53. Поняття та феноменологія інфантилізму.
54. Критерії експертної оцінки при органічному інфантилізмі.
55. Достовірність експертного висновку.
56. Повторна судово-психологічна експертиза.
57. Комплексна судово психолого-психіатрична експертиза.
58. Предмет, об'єкт та основні завдання комплексної судової психолого-психіатричної експертизи.
59. Функції, ролі та принципи взаємодій експертів психіатрів та експертів психологів.
60. Оформлення результатів комплексної судової психолого-психіатричної експертизи.
61. Загальні питання осудності в кримінальному судочинстві.
62. Загальні питання неосудності в кримінальному судочинстві.
63. Загальні питання обмеженої осудності в кримінальному судочинстві.
64. Загальні питання дієздатності в цивільному процесі.
65. Загальні питання недієздатності в цивільному процесі.
66. Можливість проведення СПЕ за матеріалами кримінальних та цивільних справ.
67. Доказове значення експертного висновку в процесуальному і пізнавальному аспектах.
68. Неможливість усвідомлюваної та довільної регуляції юридично значущої поведінки в осіб з психопатичними аномаліями особистості.
69. Неможливість усвідомлюваної та довільної регуляції юридично значущої поведінки в осіб з психічним інфантилізмом.
70. Соціальне і біологічне в психіці людини.
71. Типи і критерії обмеження саморегуляції.

72. Експертні критерії парафілії.
73. Експертні критерії при оцінюванні психічних розладів, пов'язаних з перебуванням в асоціальних групах.
74. Медичний критерій неосудності.
75. Психологічна оцінка інтелектуального критерію осудності.
76. Психологічна оцінка вольового критерію осудності.
77. Психологічна оцінка інтелектуального критерію обмеженої осудності.
78. Психологічна оцінка вольового критерію обмеженої осудності.
78. Межі компетенції психолога-експерта при визначенні обмеженої осудності.
79. Потенційна здібність до свідомої і довільної регуляції значущих для права дій.
80. Психопатоподібні порушення поведінки у неповнолітніх.
81. Психологічна оцінка стану фрустрації.
82. Оцінка індивідуальних рис характеру та тимчасових негативних факторів при формуванні стану фрустрації.
83. Афективне збудження, яке суттєво не впливає на кримінальну поведінку.
84. Оцінка агресивності та жорстокості.
85. Оцінка рівнів тривожності.
86. Кримінологічна значущість особистісної ригідності.
87. Експертна оцінка підвищеної навіюваності.
88. Судово-психологічна оцінка параноїдного розладу особистості.
89. Судово-психологічна оцінка шизоїдного розладу особистості.
90. Судово-психологічна оцінка диссоціального розладу особистості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Морозов Г. В.* Судебно-психиатрическая экспертиза так называемых исключительных состояний и некоторых других расстройств психической деятельности // *Руководство по судебной психиатрии.* — М., 1977. — С. 352–353.
2. *Морозова М. В.* Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза способности малолетних и несовершеннолетних давать показания: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. — СПб., 1994. — 20 с.

3. *Морозова М. В.* Психологический аспект экспертизы способности малолетних и несовершеннолетних давать показания по уголовным делам // Психолог. журн. — 1997. — Т. 18. — № 4. — С. 57–68.
4. *Волошина Л. А.* Генезис агрессивно-насильственных преступлений // Насилие, агрессия, жестокость. — М., 1990. — С. 15–40.
5. *Осипова Н. Р.* Судебно-психологическая экспертиза малолетних свидетелей // Вопр. судебно-психолог. экспертизы. — М., 1978. — С. 33–40.
6. *Петровский А. В.* Развитие личности. Возрастная периодизация // Психология развития личности. — М., 1986. — С. 38–75.
7. *Порохов А. О.* Интегрирующая функция психических состояний // Психолог. журн. — 1994. — Т. 15. — № 3. — С. 136–145.
8. *Порохов А. О.* Функциональные структуры психических состояний // Психолог. журн. — 1996. — Т. 17. — № 3. — С. 9–18.
9. *Ратинов А. Р., Михайлова О. Ю.* Жестокость как правовая и нравственно-психологическая проблема // Вопр. борьбы с преступностью. — М., 1985. — Вып. 42. — С. 8–17.
10. *Ратинов А. Р., Ситковская О. Д.* Насилие, агрессия, жестокость как объекты криминально-психологического исследования // Насилие, агрессия, жестокость. — М., 1990. — С. 4–15.
11. *Ратинова Н. А.* Саморегуляция поведения при совершении агрессивно-насильственных преступлений: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. — М., 1998. — 22 с.

Додаткова

12. *Гульдман В. В.* Мотивация преступного поведения психопатических личностей // Криминальная мотивация. — М., 1986. — С. 189–250.
13. *Калашник Я. М.* Патологический аффект // Проблемы судебной психиатрии. — М., 1941. — Вып. 3. — С. 249–280.
14. *Корноухов В. Е.* О методологии комплексных исследований в судебной экспертизе // Правоведение. — 1981. — № 5. — С. 104.
15. *Коченов М. М.* Комплексная психолого-психиатрическая экспертиза (к постановке проблемы) // Вопр. борьбы с преступностью. — М., 1978. — С. 114–126.
16. *Кудрявцев И. А.* Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза. — М., 1999. — 495 с.

17. *Лысков В. Д.* Проблема психических состояний в практике судебно-психологической экспертизы // Экспериментальная и прикладная психология. — Л., 1981. — Вып. 10. — С. 38–42.
18. *Метелица Ю. Л., Шишков С. Н.* Значение категории понимания в судебной психиатрии // Психолог. журн. — 1989. — Т. 10. — № 5. — С. 75–80.
19. *Реан А. А.* Агрессия и агрессивность личности // Психолог. журн. — 1996. — № 5. — С. 3–19.
20. *Сафуанов Ф. С.* Психолого-психиатрическая экспертиза по факту самоубийства // Рос. юстиция. — 1995. — № 12. — С. 28–30.
21. *Слуцкий А. С., Занадворов М. С.* Некоторые психологические и клинические аспекты поведения суицидентов // Психолог. журн. — 1992. — Т. 13. — № 1. — С. 77–85.
22. *Харитоновна Н. К.* Психогенные состояния у жертв сексуального насилия // Серийные убийства и социальная агрессия. — Ростов н/Д; М. — 1994. — С. 100.
23. *Шаихова Б. З.* Судебно-психиатрическая экспертиза малолетних потерпевших: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. — М., 1993. — 20 с.
24. *Шитшин С. С.* Судебно-психологическая экспертиза психического состояния водителя по делам о дорожно-транспортных происшествиях: Автореф. дис. ... канд. психолог. наук. — М., 1998. — 21 с.
25. *Шишков С. Н.* Влияние психических расстройств на способность подсудимого, потерпевшего и свидетелей давать показания в суде // Сов. юстиция. — 1982. — № 19. — С. 20–21.
26. *Шишков С. Н., Сафуанов Ф. С.* Влияние психических аномалий на способности быть субъектом уголовной ответственности и субъектом отбывания наказания // Государство и право. — 1994. — № 2. — С. 82–90.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Зміст дисципліни “Судово-психологічна експертиза”	5
Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів.....	11
Вказівки до написання реферату.....	13
Теми рефератів.....	15
Вказівки до виконання контрольної роботи.....	15
Теми контрольних робіт.....	16
Питання для самоконтролю.....	18
Список літератури.....	21

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>О. М. Коваленко</i>
Комп'ютерне верстання	<i>К. П. Махія</i>

Зам. № ВКЦ-3927

Підп. до друку 01.06.09. Формат 60x84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний.
Ум. друк. арк 1,51. Обл.-вид. арк. 1,35. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*